

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa

VII. évfolyam 76. szám 2003. június

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék,,,”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
- hívottan és hívatlanul –
- mindenkit szeretettel vár a
Budapest, V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe

Lapunk az interneten: www.magy-orm.axelero.hu honlapon.
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@axelero.hu
Elektronikus levélcímünk (E-mail): magyar.ormeny@mail.datanet.hu

Gondolatok az örmény liturgia nyomán

„Házadat szentség illeti:
Te, aki dicsőségbe öltözködtél,
öltöztess minket is szentséged fényébe,
övezd derekunkat az igazsággal.”

Június a nyár első hónapja, ekkor öltözik igazán dús ruhába a természet. Gondoljunk a növekvő búzakalászra, a virágokra. Sok helyen e hónap végén gyűjtik a sokat érő gyógynövényeket. A természetet Isten templomának is nevezzük: az Ő alkotása, és az Ő dicsőségét juttatja eszünkbe. Egyben az Ő igazságát is. Világosító Szent Gergely hozta el az igazság világosságát az örmény népnek, hogy „körülövezze” magát vele s helytálljon az élet és a történelem viharában.

Dr. Sasvári László

Klubest

A májusi klubestről való beszámolás mellett tartozunk Olvasóinknak az áprilisi klubesten bemutatott filmről szóló beszámolóval is. Ez a korábbi klubestet érintő beszámoló a Duna TV által forgatott filmről szól; értelemszerűen a „régebbi”, tehát áprilisi csak a májusi, az „újabb” klubest után következik. Májusban tehát:

A Közel-Keleten jártunk...

...bár ki sem mozdultunk Budapestről, sőt, abból az épületből, ahol a Fővárosi Örmény Klub estjeit rendszeresen tartja. A fizikai elmozdulás csupán néhány méternyit jelentett. A Magyarok Háza emeleti, oszlopos terében (mondhatni: a foyerben) volt ugyanis a rendezvény, nem pedig a megszokott Bartók teremben.

Ezúttal igen gazdag fotókiállítás megnyitója zajlott. Szabó László, aki módszeresen járja és fotózza a világot (és aki legutóbb Libanonról és ottani örmény emberekről, épületekről tartott diavetítéses előadást a klubban), „*Iraki arcok - iráni városok - örmény emlékek*” címen mutatott be több tucatnyi képet.

Amilyen gazdag volt a bemutatott fotóanyag, olyan gazdag volt a vernissage is, amellyel a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület közösen örvendeztette meg a megnyitó közönségét.

Fogolyán Kristóf Improvizáció című művét hallhattuk először, amelyet a fuvolaművész a tőle megszokott igényességgel adott elő. Ezután a klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* tartott bevezetőt, majd *Lányi Zsolt* V. kerületi és országos képviselő nyitotta meg a kiállítást, hangsúlyozva a múlt megbecsülésének, ápolásának és tudatos bemutatásának fontosságát.

Várady Mária szokás szerint szenvedéllyel és - ahol annak helye volt - csipetnyi humorral mutatta be az általa hozott verseket. A versek sorát *Szilvay Ingrid* éneke szakította meg és fűszerezte azzal, hogy a távoli, általunk többnyire csak képekről, filmekről ismert tájak, épületek hangulatát tovább emelte a zenével: arab dal, majd örmény dal következett. Az ének szárnyán végül gyimesi csángó kesergők csendültek, míg Várady Mária a maga részéről Grigor Narekaci „Könyörgés”-ével fejezte be a műsort.

Issekutz Sarolta záró szavai után további meglepetés várta a kiállítás megnyitó résztvevőit: az állófogadás részeként ugyanis az örményországi (ezúttal tehát nem erdélyi) örmény konyha különféle fogásaival gazdag asztal várt mindenkit. Ez utóbbi nem mellőzhető. Ugyanis valóban ízekről, receptekről, enivalóról volt szó, de... De az egész gyomorünnep előkészítését (bevásárlás, főzés, előkészítés) és lebonyolítását *Sergio Tabeira* vállalta és végezte. Ha valaki úgy véli, hogy ez a név egyáltalán nem örmény hangzású, annak tökéletesen igaza van. Tabeira úr ugyanis uruguay-i, akinek azonban lévén sok örmény barátja és ismerőse... jól megtanulta az örmény konyhát. Magyarország kellős közepén, a klubnapon a jobbára magyarörmény származásúak népes közönségét családtagjai segítségével tartotta jól.

Tetszik látni, ez is globalizáció.

Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...

Az EÖGYKE jelmondataul, s így természetesen lapunk mottójául is szolgáló Vörösmarty-idézet volt a címe a Duna TV által az erdélyi magyarörmények között, elsősorban Gyergyószentmiklóson, Erzsébetvároson, Szamosújvárott és Csíkszépvízen forgatott filmnek, amely a Fővárosi Örmény Klub áprilisi műsorának gerincét szolgáltatta. (A filmet adásból felvett kazettáról láthatta a közönség.)

Filmet kép nélkül bemutatni bizony, kissé lehetetlen vállalkozás, így ezúttal mi a hanganyagra koncentráltunk.

Következzék néhány részlet abból, amit az interjúalanyok elmondtak, természetesen a film szerinti megszólalási sorrendben. Elsőnek *Zakariás Péter* (ahogy mindannyian szeretettel emlegetni szoktuk, s nem csak korára való tekintettel: Péter bácsi) szavait idézzük. Sajnos, azt a kedves, kissé éneklő székelyföldi kiejtést, ahogyan a gyergyószentmiklósi öregúr is beszél, nyomtatásban ugyancsak lehetetlen visszaadni.

Zakariás Péter, Gyergyószentmiklós

„1643-ban, akkor volt az első beszivárgás, mert először úgy tájékozódtak! Mert itt a Kárpátokban, itt a hegyekben három évig olyan várakozó helyzetben voltak. Moldovából, a rendes lakóhelyükről elűzték... Otthagyták a lakóházaikat s a templomaikat s mindent, aztán ide a hegyekbe húzódtak meg s onnan, ugye, átszivárogtak itt, a Gyimesi szoroson, tudakolóztak, hogy hát itt milyen a helyzet. 1643-ban akkor egy kisebb... pár személy jött, mert 1672-ben akkor egyszerre hetven család jött. Akkor a községi elöljáró kiment a helyszínre... a mostani örmény temető, ahol van, oda érkeztek annak idején lóval-szekérral, ott sátrakat vertek le és... mert a falunak az a része nem volt beépítve, mezőség volt, legelő abban az időben. Aztán kiment az elöljáró és... látta, hogy milyen népek, kérték, hogy pár

napig pihenhessenek. Egy pár nap után kérték, hogy, nem tudom, valamit csereberéljenek, árut, mit... Aztán megegyeztek abban, hogy fizetnek ennyi ezüst forintot, azt hiszem 27 ezüst forintot kellett fizetni. Így megadták a letelepedést."

Lázár Alfréd, Gyergyószentmiklós:

„Kimentek, elmentek Magyarországra, vagy tovább és kis számú... kevés számú emberből akármilyen kevés megy el, akkor az már nagyon megéreződik. Így nálunk más a helyzet, mint például Magyarországon, mert mi örmény vallású magyarok vagyunk. Mi nem vagyunk örmények, nálunk nincsen örmény kormányzat vagy önkormányzat, mi csak egyszerűen örmény vallásúak vagyunk, örmény katolikusok. Nem is ismerjük a nyelvet, már rég, már nagyszüleink sem ismerték, nem tudtak örményül, csak magyarul. Magyarul érzünk s magyarul beszélünk. Sportnyelven mondván, hogyha a magyar válogatott játszik az örmény válogatottal, akkor a magyaroknak drukkolunk. De azért egy kicsit fáj a szívünk, hogyha kikapnak az örmények. Büszkéek vagyunk az örmény múltunkra és őseinkre, s büszkéek vagyunk arra, hogy magyarok vagyunk. Nehéz ezt megérteni, akiben ilyen... nincs ilyen kettősség, hogy mind a kettőre büszkének lehet lenni, de mi itt azok vagyunk.

Gyergyószentmiklóson csak egyféle örmény van, a 16-17-ik században Moldovából bejött örmények leszármazottai, tehát úgynevezett új örmény, aki mondjuk Musza Dag után, vagy azt követő évtizedekben jött volna, ilyen nincs egy se. Ezért egységes az örménység, mind római katolikus, mind hitbuzgó és mind jó magyar."

Esztegár János, Szamosújvár:

„A legenda úgy tartja, hogy királyi ivadékok vagyunk. Lehet, hogy úgy van. /.../ Persze, a Kaukázus következett, következett a Krím félsziget, száz év, százötven év, majd Moldova vagy kétszáznegyven év. Mindenhol letelepedtek, mindenhol dolgoztak, mindenhol építettek. S aztán utána, mintha a génjeikbe beléivódott volna, csak nyugatra, csak nyugatra: (Esztegár János ezekután arról beszélt, hogy egy északi és egy déli vonulatban érkeztek az örmények Erdélybe.)

„Besztercén telepedett le a templomi (értsd: egyházi - a szerk.) vezetőség is, tehát a főpapság, és a déli része, az Gyergyóban telepedett le, Szépvízen és Erzsébetvároson. Azt meg kell említeni, hogy se a legenda, se a történelem nem beszél semmilyen civil vezetőkről, ennek a csoportnak az élén, akik elindultak 1200-ban Örményországból idáig. Mindig csak a vallási vezetőkről tárgyal, tehát nagyjából... tehát nagyjából a főpapságuk vezette őket ide."

Dr. Jakubinyi György érsek, örmény apostoli kormányzó, Gyulafehérvár:

„A híveimmel folytatott párbeszédéből mondhatom azt, hogy a négy megmaradt örmény katolikus plébánián a haldokló embernek a félelme terjeng. Román testvéreink alig várják, hogy kihaljanak teljesen, hogy a templomaikba bejöhessenek, mert az ő saját 1800 templomukat ma sem adták vissza teljesen az ortodoxok, amit az állam vett el és adott át az ortodoxiának 1948-ban. Az örmény, hatalmas templomok ott állanak: Gyergyószentmiklós, Szamosújvár, Szépvíz, Erzsébetváros. Szamosújvár és Erzsébetváros magyar királyi, örmény jogú város lett, de a templomot nehéz karbantartani, természetes, hogy nyugati segítség nélkül nem is lehetne. A budapesti Örmény Önkormányzat is nagyon sokat segít, van olyan helyzet, például Erzsébetvárost 17 katolikus örmény van még. Két templomukat már eladták, az egyiket éppen a gyulafehérvári, tehát az Erdélyi Püspökség vette meg az I. Világháború előtt, az most 70 római katolikus hívőnek a plébániatemploma, de örmény feliratú templom. És a másikat, egy kicsit, azt a szászok vették meg 1947-ben, hogy nekik is legyen evangélikus templomuk Erzsébetvárost, mert nem volt. De a kéttornyú Szent Erzsébet templom ott áll a város főterén, még azelőtt Erzsébetvárosnak Ebesfalva volt a neve, azt mondják, a hagyomány szerint, hogy hát I. Apaffy Mihálynak a vadászebjeit ott tenyésztették

s ezért volt Ebesfalva. Az örmények kérték Szent Erzsébet tiszteletére a címet s az örmény városjogot, s akkor lett Erzsébetváros. De a 17 emberrel - van egy Alapítványuk is - lehetetlen azt a nagy templomot karbantartani, restaurálni... és ott áll a jövő, hogy mi lesz ezzel a templommal és a műkincsekkel. Természetesen a műkincseket idővel - és már ez folyamatban van - összegyűjtik, egyházi múzeumban is kerül. De a jövőre a kilátás nagyon gyenge, mert a négy plébániáról elszármazott örmények beolvadnak: vagy a magyarságba vagy pedig újabban a románságba is. És az ifjúság nagyon gyér."

Hajdó István főesperes, Gyergyószentmiklós:

„S a 89-es fordulat után páter Fogolyán Miklós Velencéből hazajött azzal a nagy gondolattal, hogy az erdélyi örménységet egy picikét összegyűjti és fölrázza. El is indította a munkáját, nagyon nehéz volt, hiszen Gyergyószentmiklóson lakott, ide nevezték ki, aztán járt Szamosújvárra, Szépvízre, Erzsébetvárosra. Külön élmény volt számunkra és számára is, hogy az örmény örökséget erre a modern számítógépre az összes - ami megmaradt örökség - azokat összegyűjtötte. Sajnos a halála után - nem tudjuk, milyen körülmények között - valaki úgy elmenekítette, hogy azóta se találjuk. S azóta aztán mi próbáljuk szárnyaink alá venni az örmény egyházközséget, szeretni őket, mint a kicsi testvért. És úgy hiszem, hogy a nagy nemzeteknek példaértékű lehet - legalábbis én lelkiismeretem szerint el merem mondani - és ezt úgy szeretném mindenkinek a lelkére kötni, hogy a nagyoknak az lenne a küldetésük és a feladatuk, hogy a kicsiket szeressék. És engedjék, hogy megmaradjanak, mert ez örökség, kulturális, hitbeli örökség, ugyanakkor - úgy, ahogy mondtam - egy színfoltja a világnak is, de Gyergyószentmiklósnak."

Kovrig Anna, Szamosújvár:

„Igen. Igen, minden vasárnap a templomban a mise, tehát a mise-részek örményül folynak, örményül énekeljük őket. Ezt majd kivágja: sajnos, nem értjük, hogy mit énekelünk, de mi énekelünk... Tudjuk, hogy a Miatyánkot énekeljük, de amúgy, sajnos, az örmény nyelvet nem ismerjük.”

Dr. Jakubinyi György érsek, örmény apostoli kormányzó, Gyulafehérvár:

„A görögkatolikusokat egy tollvonással a román kommunista állam ortodoxszá nyilvánította, természetesen együttműködve az ortodox testvérekkel. S amikor ezt az erdélyi katolikus örmények látták, féltek attól, hogy őket is, mint önálló, örmény katolikus, tehát keleti rítusú katolikus egyházat, egyszerűen alárendelik a bukaresti, apostoli, gregorián, tehát nem katolikus örmény egyháznak. S ezért 1948-ban úgy diktálták be a kultusz-ügyosztálynál, vagy Állami Egyházügyi Hivatalnál, ahogy a 30-as konkordátum előtt szerepeltek, vagyis a gyulafehérvári Római Katolikus Püspökség örmény szertartású plébániái. Négy plébánia. Romániában egyébként 18 kisebbségnek van saját védelmi (értsd: politikai-érdekvédelmi - a szerk.) szervezete, ahol is a legnagyobb a magyarságé - létszám szerint is - az RMDSz, s az örmények Uniója. A vezetőség, sajnos, miután éveken át együtt harcolt a többi - többek között a magyar - kisebbséggel is kisebbségi jogokért, a Nagyrománia Párt felé irányul, ők azok, akik nem akarják tudomásul venni, hogy léteznek Erdélyben magyarörmények." (Egy dokumentumfilm szövegét - vagy abból részleteket - lehallgatni nehéz; sokszor kell az embernek 5-10 másodperces részeket ismét és ismét visszajátszania, hogy maradéktalanul leírhasa azt, ami elhangzik. S olyankor szinte „belesüllyed” az elhangzó szavak, mondatok súlyos, néha keserves tartalmába. Abba, ami a szavak mögött áll, ami a nyilatkozók tekintetéből sugárzik. Így aztán a szerkesztőnek munka közben egy-kétszer könny szökött a szemébe. S hogy ezt enyhítse, megnyugtatóként felemlíti, hogy a film zárásaként elhangzó versnek, az örmény Rafael Bagadarian sorainak alámondását a film készítői, affinitásukat igazolva, stílszerűen *Korbuly Péterre* bízták.)

Az Arménia 1890 augusztusi számában az alábbi, rövid híradást közölte:

Wahram-bej-Dadian konstantinápolyi örmény herceg és neje szül. Széchenyi grófnő, „a legnagyobb magyar” unokája, a folyó év tavaszán Budapesten jártak, hol őket gróf Széchenyi Béla kalauzolta; ki később a török fővárosban is látogatást tett rokonainál. Dádián herceg a magyar főváros szépségeiről a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott.

A következő, szeptemberi számban már részletes ismertetést olvashatunk, amelyben a herceg nevét már a nem latin betűs nyelvekre vonatkozó magyar helyesírás szerint írja a lap:

Dádián herceg és neje

Törökország hivatalnoki karának, a törvénykezés terén kiváló alakját: *Váhrán Dádián* bej herceget és nejét, *Széchényi Vanda* grófnőt, kik ez év tavaszán Budapest keleti vendégei voltak, mutatják be mai képeink.

Annak idején mi is hírt adtunk e lapok közönségének az előkelő „magyar-örmény házasság”-ról, mely pár év előtt Széchenyi Ödön gróf leánya és Dádián herceg között Sztambul egyik városrészében, a besiktás-i nyaralóban, örmény katolikus szertartás szerint kötöttet; maga Ázárián patriarkha által, ki a dicső emlékü Hászun bíbornok utóda a Konstantinápolyban székelő „ciliciai” patriarkhatusban.

A Dádiánok ősrégi családfájukat, átöröklött hagyományaikhoz képest, a legelső ó-perzsa király: Cyrus koráig szokták visszavezetni, - s több tagja e családnak kimagasló tekintélyben részesül a keleti örménység közéletében ma is.

A bolgár fejedelmi trón betöltése alkalmával oly sűrűn emlegetett „mingreliai herceg” a Dádián-család egy külön ágának leszármazottja; míg a perzsa birodalom bécsi nagykövetének, Nehrimán khánnak veje, valamint a török külügyi hivatalnak hírneves államtitkára: Ártin Dádián pasa is - ki a legutóbbi „konstantinápolyi konferencia” jegyzője volt, - a család örmény ágához tartoznak.

A mostani budapesti török konzul Assim bej előde: a néhai Münir bej idejében idejében már híre járt egy alkalommal, hogy Széchenyi gróf veje - az ifjú Váhrán Dádián bej - fog kineveztetni a porta magyarországi képviselőjének. E hír ugyan, mint tudjuk, nem valósult meg, - de az európai magas műveltséggel bíró s házassága folytán a legelső magyar főrangú családokkal közel rokonságba jutott örmény hercegre nézve, alkalom adtán könnyen megvalósulhat.

S ha emlékeztünkbe idézzük még: hogy Szent István koronájának egyik örököse, II. András magyar király fia, egykor az örmény király leányával jegyeztetett el, - úgy a legfényesebb történelmi előzményt is megtaláltuk azon házassági frigyhez, mely pár év előtt a „legnagyobb magyar” unokáját örmény hercegasszonnyá tette; s ily módon képcsarnokunkat egy bájos magyar főúri hölgy arczképével gazdagította.

Dr. Simay János

Örmények: egy nép diaszpórában. Az Ararátot csak messziről nézhetik

Részletek Bán Csaba riport-cikkéből - utánnyomás a Népszabadság 2003. május 28-i számából

Ha egy népre lehet mondani, hogy a történelem keresztútjain helyezkedik el, akkor talán éppen Örményországra illik leginkább ez az állítás: keletről Perzsa, nyugatról Bizánc, majd Törökország, északról pedig a kazárok, később a tatárok, majd az oroszok nyomása alatt